

Nogmaals Beek en de stamvader van de Bosoniden

P. LEUPEN

Na afsluiting van mijn artikel over de Karolingische villa Beek en de eerste Boso voor dit tijdschrift¹, kwam mij de recente fotografische herdruk van Chaume's geschiedenis van het hertogdom Bourgondië onder ogen². Op enkele plaatsen in het eerste deel van dit lijvig werk spreekt de auteur ook over Boso. In het vervolg zal ik hem, ter onderscheiding van negende-eeuwse naamgenoten, aanduiden als Boso van Beek. Op grond van een aantekening van A. de Barthélemy uit 1898 en van Poupardins *Le Royaume de Provence* uit 1901 noemt Chaume hem Boso III³. Chaume neemt in een genealogie van de Bosoniden bovendien nog een Boso II, graaf, vóór 814 . . . 826 en Boso I, graaf, ca 750 op. Eerstgenoemde als Boso's vader, de laatste als zijn grootvader⁴. Daarmee zijn dus twee generaties toegevoegd aan Boso van Beek. Juist in verband met de door mij geopperde veronderstelling, als zou Boso van Beek de oudst bekende stamvader van dit nauw aan de negende-eeuwse Karolingen gelieerde geslacht zijn, is het van belang Chaume's argumenten alsmede de door hem geciteerde auteurs aan een nader onderzoek te onderwerpen en de eerste resultaten hiervan de lezer aan te bieden. Allereerst Barthélemy. In een cartularium van het klooster Montier-en-Der (gelegen in het middeleeuwse diocees Châlons-sur-Marne) trof deze onderzoeker twee oorkonden aan, die op een schenking van een Boso betrekking hebben. Op folio 21 van dit cartularium geeft een graaf Boso goederen aan Montier-en-Der 'in het zesendertigste regeringsjaar van onze heer Karel, koning en keizer'. De twaalfde-eeuwse afschrijver plaatste deze oorkonde op het jaar 876, dus ten tijde van Karel de Kale (keizer 25 dec. 875; overl. 6 okt. 877). Op folio 22 wordt onder andere een schenking bevestigd van een graaf Boso, nu gedateerd 'in het achttiende jaar van de regering van Karel, de zeer roemrijke koning'. Als in beide gevallen Karel de Kale en dezelfde graaf Boso wordt bedoeld, dan heeft de bevestiging achttien jaar eerder plaats gevonden dan de schenking, hetgeen, zoals Barthélemy terecht constateerde, onmogelijk kan. Om uit de impasse te geraken stelde hij daarom voor de schenkingsoorkonde (die op folio 21) terug te brengen tot de tijd van Karel de Grote en wel speciaal tot 804 of 807-808. De tweede oorkonde wil Barthélemy omstreeks 858 plaatsen, dus ten tijde van Karel de Kale. De

1. P. Leupen, 'De karolingische villa Beek en de stamvader van de Bosoniden', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, XCII (1977) 373-393.

2. M. Chaume, *Les origines du duché de Bourgogne. Première Partie: Histoire Politique* (Dijon, 1925; Fotogr. herdruk Aalen, 1977).

3. Chaume, *Les origines*, 259, 544-545; A. de Barthélemy, 'Note sur trois personnages du nom de Boson, qui sont mentionnés en Champagne au IXe-Xe siècle', *Comptes Rendus des séances de l'année 1896*, 4e série XXIV. Académie des Inscriptions et Belles Lettres, 196-197, 201-203; R. Poupardin, *Le Royaume de Provence sous les Carolingiens (855-933)*. Bibliothèque de l'École des Hautes Etudes, CXXXI (Parijs, 1901; fotogr. herdruk Genève-Marseille, 1974) 46 vlg.

4. Chaume, *Les origines*, 545.

Boso uit de eerste oorkonde is dan een tijdgenoot van Karel de Grote, die, getuige de tekst van de bevestigingsoorkonde, zelfs nog paltsgraaf van Karel de Kale geweest is. Chaume heeft deze visie overgenomen zonder de analyse van Maurice Prou uit 1915 aangaande deze tweede (bevestigings-)oorkonde erbij betrokken te hebben. Had hij dat gedaan, dan zou hij ongetwijfeld tot het inzicht zijn gekomen, dat en Barthélemy's en zijn voorstelling van zaken onhoudbaar is. Prou bewijst overtuigend, en hij wordt hierin gevolgd door Poupardin en Tessier⁵, dat in dit tweede geval sprake is van een tiende-eeuws falsum. Prou ziet geen reden om de eerste oorkonde niet op 876 te laten staan. Daarmee is Boso als tijdgenoot van Karel de Grote geëlimineerd.

Chaume heeft – ten tweede – nog andere ijzers in het vuur om twee generaties terug te gaan. In de *capitularia* wordt melding gemaakt van een *filius Bosonis*, dus een zoon van een Boso, voorkomend in de zogenaamde *responsa* bestemd voor de koningsboden. De tekst van de instructie – want daar komt het op neer – luidt: 'de rebus, quas marchio tradidit filio Bosonis vel aliis hominibus: volumus [= Lodewijk de Vrome en Lotharius] ut hi, quibus traditae fuerint vestituram suam accipiant et insuper confirmationem'⁶. Boretius brengt deze overdracht in verband met de oorkonde uit 826, waarin beide keizers Beek inruilen voor Biella⁷. Dat met de *filius* Boso III bedoeld wordt stoelt Chaume op het argument, dat het Latijn dikwijls zo'n constructie kent als het naamgenoten betreft. De zoon van Boso heet kennelijk ook Boso. Mijn kennis van het vroeg-middeleeuwse Latijn reikt niet zover, dat ik dit argument kan weerleggen of staven; het komt me niet ongeloofwaardig voor. Mijn bezwaar richt zich tegen de identificatie van de zoon met Boso III. Ik zie niet in, waarom in de oorkonde van 826 door de keizers wel over Boso van Beek (= III) gesproken wordt en in het met zeer grote waarschijnlijkheid daarop betrekking hebbend *responsum* uit ongeveer dezelfde tijd dezelfde persoon nu als 'zoon van Boso' wordt aangeduid. Het ligt voor de hand, dat niet graaf Boso (van Beek) persoonlijk de goederen van de markgraaf aanvaardde, doch dit aan een zoon overliet. Chaume kon weten, dat een van Boso's zonen diens naam draagt. Deze Boso jr speelt later in Noord-Italië nog een grote rol; hij wordt aldaar aangetroffen als graaf⁸. Over hem en over zijn weggelopen gade Engeltrude is, behalve bij Parisot en Poupardin, aan wie ik hier verder voorbij ga, nog het een en ander te vinden bij Hincmars *De divortio Lotharii regis et Tetbergae reginae*⁹. Boso van Beek ope-

5. M. Prou, 'Un diplôme faux de Charles le Chauve pour l'abbaye de Montier-en-Der', *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres*, XL (1915) 215-239. Helaas moet ik afzien van een opsomming van zijn argumenten. Een korte samenvatting is te vinden bij: G. Tessier, ed., *Recueil des actes de Charles II le Chauve, Roi de France II (861-877)*. Chartes et Diplômes relatifs à l'histoire de France (Parijs, 1952) 575-580 nr 475 dd. 24 jan. 858; bepaaldelijk 576-577. Poupardin, *Le Royaume de Provence*, 59 volgt nog Barthélemy; zie echter zijn: *Recueil des actes des rois de Provence 855-928*. Chartes et Diplômes relatifs à l'histoire de France (Parijs, 1920) 126-127 nr. XVbis dd. 8 okt. 876 ('Additions et corrections').

6. A. Boretius, ed., *Capitularia regum Francorum*, I, Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio, II (Hannover, 1883) 314-315 nr. 155 dd. 826. Vergelijk J. F. Böhmer, ed., *Regesta Imperii. I Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern 751-918* [Böhmer-Mühlbacher] (Hildesheim, 1966) nr. 827 (802) ad 7.

7. Boretius, *Capitularia*, 314 noot 7.

8. Met name Poupardin, *Le Royaume de Provence*, 297-306 (Appendice III). Deze Boso is niet opgenomen in mijn stamboom: Leupen, 'De Karolingische villa Beek', 393 (Bijlage II) vergelijk 388 noot 68.

9. J. P. Migne, ed., *Patrologia Latina*, CXXV (Parijs, 1879) 623-772. Speciaal 754, Quaestio V; 'Sed et de Bosonis muliere, de qua idem Boso apud Confluentes reclamavit, quae postea ad istum regem (=Lotharius II; P.L.) venit et in illius potestate fuit...'

reerde in 827 in Noord-Italië als *missus*¹⁰. Bestaat er ook een verband tussen Boso's werkzaamheden aldaar en de ten uitvoerlegging van de keizerlijke instructie?

In de derde plaats wijst Chaume op een passage bij Poupardin, waarin deze drie voorbeelden geeft van naamgenoten in Austrasië in de zevende en achtste eeuw¹¹. Een Boso komt voor in een fragment van een *vita Sancti Sereni* ten tijde van Dagobert I, volgens Byeus in de uitgave van de *Acta Sanctorum* een onbetrouwbaar en fabelachtig geschrift¹². Een tweede Boso trof Poupardin aan in het cartularium van de abdij Gorze. Een graaf Boso schonk in 770 aan dit klooster de villa Quincy¹³. Hoewel de uitgever reeds constateerde, dat deze oorkonde een getuigenlijst bevat, waarvan sommige namen verdacht veel weg hebben van die in een soortgelijke lijst bij een oorkonde van koningin Richildis (echtgenote van Karel de Kale en kleindochter van Boso van Beek) gaat hij niet zover dat hij deze oorkonde vals acht¹⁴. Chaume meent echter, dat op grond van de overeenkomst van deze namen de oorkonde uit 770 op 913 gesteld moet worden. Aldus doende ondergraaft hij gedeeltelijk zijn eigen genealogische constructie¹⁵. Nader onderzoek naar een eventueel verband tussen beide oorkonden is gewenst. Tenslotte moet een derde en laatste Boso bij Poupardin nog de revue passeren. Deze figureert in een getuigenlijst van een oorkonde uit 723 van Karel Martel. Poupardin meende ten onrechte, dat het een oorkonde voor Maastricht betreft; het is buiten twijfel, dat het in dit geval om Utrecht handelt¹⁶. Juist de oorkonde aangaande deze laatste Boso is het enige vaste gegeven, dat we in handen hebben. Er is evenwel onvoldoende bewijs voor een relatie tussen deze achtste-eeuwse Boso en Boso van Beek. Ook Poupardin houdt zich op de vlakte en waagt zich niet aan een uitspraak over een familiërelatie met Boso van Beek en zijn nakroost. Hij meent echter, dat de familie uit Austrasië en met name de omgeving van Metz afkomstig kan zijn¹⁷.

Resumerend kan gezegd worden, dat Chaume's gegevens te weinig resultaat opleveren voor het herleiden van de Bosoniden tot ca 750. Doch hier moet direct aan toegevoegd worden, dat evenmin nieuwe, laat staan doorslaggevende, bewijzen voor een Saksische herkomst van de Bosoniden gevonden zijn. Al zijn de voorbeelden, die Poupardin geeft niet alle uit betrouwbare bronnen afkomstig, toch neig ik er langzamerhand toe om Poupardins suggestie aangaande Metz en omgeving als bakermat van de Bosoniden niet uit te sluiten. Regelmatig blijkt dat in de negende eeuw leden van dit geslacht bezittingen gelegen in dit gebied aan kerkelijke instellingen vermaken.

10. In een *indiculus* van diegenen, die een eed van trouw gezworen hebben, komt ook een Boso voor; zie Boretius, *Capitularia*, 377-378, nr. 181 dd. 828 of 829. Volgens Poupardin, *Le Royaume de Provence*, 47, betreft het hier Boso l'Ancien (= Boso van Beek).

11. Poupardin, *Le Royaume de Provence*, 46 noot 4.

12. J. Stilingo, e.a., ed., *Acta Sanctorum Octobris*, I (Antwerpen, 1765) 337-345.

13. A. d'Herbomez, ed., *Cartulaire de l'abbaye de Gorze. Ms 826 de la bibliothèque de Metz. Mettensia II. Mémoires et Documents publiés par la Société Nationale des Antiquaires de France, Fondation Auguste Prost* (Parijs, 1898) 43-44, nr. 19 dd. 770.

14. A. d'Herbomez, *Cartulaire*, 406-407. Ook de datum is vatbaar voor correctie. Voor de oorkonde van Richildis zie pp. 157-159, nr. 87 dd. 910 (vergelijk 480-482).

15. Chaume, *Les origines*, 544.

16. S. Muller Fz, e.a., ed., *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301*, I (Utrecht-'s-Gravenhage, 1920) nr 35 dd. 1 jan. 723.

17. Poupardin, *Le Royaume de Provence*, 46.

Met dit alles is de kwestie van de herkomst van de Bosoniden nog geenszins opgelost. Ik houd me daarom aanbevolen voor elke aanwijzing, die meer licht kan werpen op Boso van Beek en zijn directe voorouders¹⁸.

18. Dr. D. P. Blok was zo vriendelijk op mijn verzoek schriftelijk enkele kritische kanttekeningen bij het artikel over Beek en de Bosoniden te maken. Ten aanzien van Boso suggereerde hij om geen beroep te doen op de getuigenlijst van de ene oorkonde van 834 (Leupen, 'De Karolingische villa Beek', 388), juist omdat Boso in het Saksische gebied een vaak voorkomende naam is.